

มงคลคติในตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568

AUSPICIOUS MOTTO IN THE EMBLEM OF THE CELEBRATION OF HER ROYAL HIGHNESS
PRINCESS PHETCHARAT RAJASUDA SIRISOBHA BANNAWADEE, ON THE OCCASION OF
THE 100TH ANNIVERSARY OF HER BIRTH, 24 NOVEMBER 2025

ฉันทพงษ์ สารรัตน์, ธนพล ป็องแก้ว, เอนก ศรีภพ, ธีรพัฒน์ ผงกุลลา,
โพธิ์คิม พันธุ์เมือง, ชินพัฒน์ ตั้งอติพร, กฤษณ์ นนทะวงษ์ และ กวีชัย บุญวงศ์
Thanyapong Sararat, Thanapon Pongkaew, A-nek Sriphob, Theerapat Pongkula,
Pokim Panmueng, Chinnapat Tangatiporn, Krit Nontawong and Gaweechai Boonwong
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
Sisaket Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: thanyapong.s@sskru.ac.th, Tel. 081-0731516

อภิวัฒน์ เวียงคำ / Aphiwat Wiangkham
โรงเรียนบ้านซำตาโตง / Ban Sam Tatong School

ธนากร อาศัยสงฆ์ / Thanakorn Arsaisong
โรงเรียนบ้านโนนหินแร่ / Ban Non Hin Rae School

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงมงคลคติในตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568 ผ่านการศึกษาด้านความหมายและองค์ประกอบมงคลของตราสัญลักษณ์ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากเอกสารที่เกี่ยวข้องประเภทต่างๆ ผลการศึกษาพบว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รัฐบาลจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568 โดยมีนายปัญญา โพธิ์มี เป็นผู้ออกแบบตราสัญลักษณ์ และคณะกรรมการฝ่ายพิธีการจัดงานเห็นชอบให้มีการเผยแพร่ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติดังกล่าว ซึ่งเป็นตราสัญลักษณ์ที่อุดมไปด้วยความหมายที่เกี่ยวข้องกับพระเกียรติยศแห่งองค์สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี รวมทั้งมงคลคติหลายประการที่สะท้อนถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับองค์สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ อย่างเป็นรูปธรรมและสง่างามยิ่ง และเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเชิดชูและส่งเสริมสถานภาพของสถาบันกษัตริย์

คำสำคัญ: งานเฉลิมพระเกียรติ, ตราสัญลักษณ์, สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี, วันคล้ายวันประสูติ

Abstract

This academic article aims to examine auspicious symbolism embodied in the emblem created for the royal celebration honoring Her Royal Highness Princess Bejaratana Rajasuda Sirisobhabannavadi on the occasion of the 100th anniversary of Her birth anniversary on 24 November 2025, through an analysis of its meanings and auspicious components using qualitative data derived from various types of relevant documentary sources. The study finds that His Majesty King Maha Vajiralongkorn Phra Vajiraklaochaoyuhua (Rama X) graciously commanded the government to organize the commemorative celebration in honor of Her Royal Highness on this auspicious occasion, with the emblem designed by Mr. Panya Phomee and approved by the ceremonial organizing committee for official dissemination. The emblem is rich in symbolic meanings associated with the royal honor of Her Royal Highness Princess Bejaratana Rajasuda Sirisobhabannavadi and incorporates numerous auspicious concepts that concretely and elegantly reflect cultural beliefs concerning the Princess, while also serving as a creation intended to exalt and reinforce the prestige and status of the monarchy

Keywords: Emblem, Royal commemorative celebration, Birth anniversary, Her Royal Highness Princess Bejaratana Rajasuda Sirisobhabannavadi

บทนำ

ตราสัญลักษณ์เป็นสัญลักษณ์สำหรับการสื่อสารสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารอย่างมีนัยยะประสงค์ ผู้ส่งสารถ้าสร้างสัญลักษณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพดีเท่าใดการสื่อสารก็จะราบรื่นไร้อุปสรรคดีขึ้นเป็นเวตามตัวไปเท่านั้น การยอมรับและความเข้าใจในตราสัญลักษณ์ถือเป็นความจงรักภักดีต่อตราสัญลักษณ์นั้น และนั่นคือบทสรุปที่ตามมา เมื่อผู้รับสารได้รับสารโดยการปฏิสัมพันธ์จากสื่อที่ถูกต้องและเหมาะสม (สมชาย พรหมสุวรรณ, 2548: 23) ซึ่งสัญลักษณ์ หมายถึง สื่อความหมายที่แสดงนัยหรือเงื่อนไขความคิด เพื่อบอกให้ทราบถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งไม่มีผลต่อการปฏิบัติ แต่มีผลต่อการรับรู้ ความรู้ หรือทัศนคติ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539: 45) และสามารถชี้แทนสิ่งที่เป็นนามธรรม รูปธรรม (โกสุม สายใจ และบำรุง อิศรกุล, 2540: 112) จะเห็นได้ว่าตราสัญลักษณ์มีความสำคัญสามารถสื่อความหมายได้โดยไม่ต้องมีคำบรรยาย ดังคำกล่าวที่ว่า “ภาพสัญลักษณ์ภาพหนึ่งมีค่าเท่ากับคำพูดพันคำ” (เสมอสม สถาปิตานนท์, 2540: 69)

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการปกครองระบอบพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุครัฐโบราณ ยุคสุโขทัย ยุคอยุธยา พบหลักฐานการประทับตราพระราชลัญจกร เช่น รูปนารายณ์ทรงครุฑประทับในเอกสารต่างประเทศ ซึ่งนักประวัติศาสตร์เชื่อว่า เป็นตราพระราชลัญจกรประจำพระองค์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2549: 61) และสำหรับการใช้ตราสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไทย มีการใช้มาตลอดแต่พบหลักฐานที่เป็นรูปธรรมชัดเจนและแพร่หลายมากในสมัยรัชกาลที่ 5 มีแบบตราสัญลักษณ์ใช้เฉลิมพระเกียรติในโอกาสต่างๆ เช่น ตราสัญลักษณ์งานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 60 พรรษา เนื่องในวาระที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงครองราชสมบัติได้ยาวนานกว่าอดีตบุรพกษัตริย์โดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์

เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงออกแบบตราสัญลักษณ์เพื่อเป็นแบบปกหน้าพัตรอง (ตาลปัตร) สำหรับถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ในงานพระราชพิธีทักษิณานุประทานในครั้งนี้ โดยทรงออกแบบเป็นรูปพระนารายณ์ทรงสุบรรณ (ภารตี มหาขันธ์, 2527: 29)

ในสมัยรัชกาลที่ 9 การใช้ตราสัญลักษณ์สำหรับเป็นตราสัญลักษณ์เฉลิมพระเกียรติยังคงมีบทบาทและเป็นธรรมเนียมประเพณีที่มีความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง ได้มีตราสัญลักษณ์ที่จัดทำขึ้นในวาระสำคัญๆ อยู่เสมอ เช่น งานฉลองสิริราชสมบัติ 60 ปี พุทธศักราช 2549 งานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 งานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี พระราชพิธีกาญจนาภิเษก พุทธศักราช 2535 งานฉลองสิริราชสมบัติครบ 70 ปี เป็นต้น และยังมีตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้แก่ ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 12 สิงหาคม 2559 ตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคม 2559 และตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมวงศานุวงศ์ พระองค์อื่นๆ เช่น ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 28 กรกฎาคม 2555 ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ 5 รอบ 2 เมษายน 2558 และตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระบรมราชบุพการีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เช่น ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี ตราสัญลักษณ์งานฉลอง 150 วันพระราชสมภพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ตราสัญลักษณ์ 150 ปี วันพระราชสมภพสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และตราสัญลักษณ์งานฉลองพระชนมายุ 7 รอบ ปีฉลูนักษัตร สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เป็นต้น

ในช่วงประมาณราว พ.ศ.2562 เป็นต้นมา หรือประมาณ 6 ปีที่ผ่านมาในรัชกาลปัจจุบัน รัฐบาลโดยสำนักนายกรัฐมนตรีได้ดำเนินการให้มีการประดับตราสัญลักษณ์เนื่องในวโรกาสสำคัญๆ ทั้งนี้เนื่องในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แก่ ตราสัญลักษณ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 ตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคล 72 พรรษา 28 กรกฎาคม 2567 และตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง 90 พรรษา 12 สิงหาคม 2565 และเนื่องด้วยพระบรมราชบุพการีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้แก่ ตราสัญลักษณ์ในการพระราชพิธีสมมงคล พระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช 14 มกราคม 2568 ตราสัญลักษณ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพครบ 100 ปี 20 กันยายน 2568 ตราสัญลักษณ์งานฉลอง 100 ปี วันประสูติ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ 6 พฤษภาคม 2566 และตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสวรรคตครบ 100 ปี 25 พฤศจิกายน 2568 รวมถึงตราที่เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568 โดยภาพรวมแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญของตราสัญลักษณ์จะแสดงด้วยภาพหรือพระราชสัญลักษณ์หรือรูปสัญลักษณ์หรือพระปรมาภิไธยย่อที่มีความเกี่ยวข้องกันบวโรกาสสำคัญในปีมหามงคลหรือการเฉลิมฉลองให้ปรากฏรวมในตราสัญลักษณ์นั้นเป็นการสำคัญ

ภาพที่ 1 ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันวันประสูติครบ 100 ปี ของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ในวันจันทร์ที่ 24 พฤศจิกายน 2568 นั้น คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติเห็นชอบให้มีการจัดทำตราสัญลักษณ์เนื่องในงานเฉลิมพระเกียรติดังกล่าว โดยมีนายปัญญาโพธิ์มี เป็นผู้ออกแบบ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์เนื่องในงานเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี ดังกล่าว

ในโอกาสที่เป็นมหามงคลยิ่งนี้ สำนักนายกรัฐมนตรีได้ออกประกาศเชิญชวนหน่วยงานองค์กร ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน รวมทั้งประชาชนทั่วไปได้ประดับตราสัญลักษณ์ตามสถานที่ อาคารของหน่วยงาน และบ้านเรือนไว้ในบริเวณที่เหมาะสม เพื่อเป็นการถวายราชสักการะและแสดงความน้อมรำลึกสำนึกในพระกรุณาธิคุณของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี โดยให้เริ่มประดับตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติได้ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2568 จนถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2568 ดังที่มีปรากฏได้พบเห็นตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติประดับไว้ตามสถานที่ต่างๆ ธงตราสัญลักษณ์ โต๊ะหมู่บูชา ที่หน้าส่วนราชการ เอกชน รัฐวิสาหกิจ หน้าบ้านเรือนประชาชนเป็นที่แพร่หลายไปทั่วประเทศ

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์เรื่องมงคลคติจากตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568 พบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษา แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคือ งานของธีรพัฒน์ อมรสกุล (2561) เรื่อง “ตราพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินสมัยรัตนโกสินทร์” งานวิจัยนี้เป็นประโยชน์คือ ทำให้ได้ความรู้พื้นฐานว่า ตราพระราชลัญจกรหรือตราสัญลักษณ์ คือ ศิลปกรรมรูปแบบหนึ่งซึ่งทำหน้าที่บันทึกเรื่องราวบางอย่างที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้ออกแบบ โดยสอดแทรกคติความเชื่อและความหมายผ่านการนำรูปสัญลักษณ์มาผูกประกอบกันหรือพัฒนาจากรูปที่เคยมีมาเก่าก่อนจนเกิดเป็นรูปแบบและลักษณะเฉพาะของตราพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินและส่งต่อแนวความคิดและรูปแบบลักษณะของการออกแบบตราพระราชลัญจกรและตราสัญลักษณ์สืบต่อมา รวมถึงการศึกษาตราสัญลักษณ์จากงานอื่นๆ

เช่น งานของกฤษประพันธ์ เมืองทิพย์ (2555) เรื่อง “การศึกษารูปแบบและความหมายของตราสัญลักษณ์ประจำกระทรวงของไทย” งานวิจัยชิ้นนี้เป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสัญลักษณ์มงคลจากตรา และทำให้ทราบว่ารัฐไทยมีการใช้ภาพสัญลักษณ์ใดเป็นตัวสื่อความหมายเชิงมานุษยวิทยาสัญลักษณ์บ้าง และได้อ้างอิงงานของธัญพงศ์ สารรัตน์ และคณะ (2562) เรื่อง “มงคลคติ 10 ประการในตราสัญลักษณ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562” และงานของธัญพงศ์ สารรัตน์ และคณะ (2567) เรื่อง “มงคลคติในตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคล 72 พรรษา 28 กรกฎาคม 2567” ที่กล่าวเน้นเกี่ยวกับตราสัญลักษณ์ได้เกี่ยวเนื่องกับองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงศึกษาวิถีวิทยาการวิจัยรูปแบบการนำเสนอ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาวิเคราะห์มงคลคติจากตราสัญลักษณ์ในงานเฉลิมพระเกียรติฯ องค์กรนี้

ความเป็นมาในการสร้างตราสัญลักษณ์

ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์ได้เริ่มการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง มีการสร้างสื่อเพื่อแสดงความหมาย เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันจนกลายมาเป็นระบบของสัญลักษณ์ที่ใช้เพื่อสื่อความเข้าใจของคนที่อยู่ในระบบสังคมร่วมกันให้มีความเข้าใจและรับรู้ถึงข้อความที่ปรากฏในสัญลักษณ์ต่างๆ เหล่านั้น โดยไม่ต้องใช้การบอกกล่าวเป็นรายบุคคลไป เพราะตัวของสัญลักษณ์นั้นเป็นลักษณะพื้นฐานที่กลุ่มสังคมนั้นๆ เข้าใจร่วมกันอยู่แล้ว (เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ, 2535: 23) ซึ่งการสร้างสรรคูปแบบของตราสัญลักษณ์นั้นพบว่าเป็นสิ่งที่ผู้คนในอดีตได้มีการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นจนกลายมาเป็นลักษณะที่เป็นแบบแผน ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของแต่ละสังคม เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของภูมิปัญญาของกลุ่มคนเหล่านั้นที่มีความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมเกิดขึ้นแล้ว (ชลุด นิมเสมอ, 2531: 31) มีพัฒนาการตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น แหล่งชุมชนโบราณต่างๆ รู้จักการสร้างโบราณวัตถุที่เป็นรูปตราสัญลักษณ์เกิดขึ้นแล้ว โดยสร้างขึ้นในลักษณะของเหรียญเงิน ซึ่งอาจใช้เป็นเงินตราแลกเปลี่ยนหรืออาจใช้ในการวางศิลาฤกษ์ รวมทั้งอาจสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบพิธีทางศาสนา (ถนอม ตนะนา, 2536: 27) รวมถึงหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ สืบเนื่องมาตั้งแต่ยุครัฐโบราณก่อนการสถาปนาอาณาจักรไทย สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ (दनัย ไชโยธยา, 2551: 45) โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการสืบต่อการใช้เครื่องหมายและตราสัญลักษณ์จากสมัยอยุธยา และนิยมใช้กันกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันชั้นสูง เรียกว่า พระราชลัญจกร เครื่องหมายต่างๆ เช่น ตราประจำแผ่นดิน ตราประจำพระองค์ รวมไปถึงตราที่ใช้ในหน่วยงานทั่วไป เช่น กฎหมายตราสามดวง และตราประจำจังหวัด เป็นต้น (พระยาอนุমানราชชน, 2512: 142) และพัฒนาสู่การเป็นตราเฉลิมพระเกียรติในโอกาสต่างๆ ซึ่งเห็นความสืบเนื่องตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ซึ่งความแพร่หลายในการคิดประดิษฐ์ตราสัญลักษณ์ในช่วงหลังๆ ได้เป็นที่แพร่หลายมากยิ่งขึ้นทุกองค์ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการประดิษฐ์ตราสัญลักษณ์เนื่องในโอกาสหรือโอกาสที่สำคัญของสถาบันหรือองค์กร แนวคิดที่สำคัญของการประดิษฐ์ตราสัญลักษณ์คือ การออกแบบลวดลายหรือรูปสัญลักษณ์ให้มีความหมายที่เกี่ยวกับโอกาสหรือโอกาสแห่งการเฉลิมฉลองได้อย่างเป็นรูปธรรมและควบคู่กันนั้น ลวดลายหรือรูปที่รวมเป็นตราสัญลักษณ์นั้นๆ ยังเน้นการสื่อความหมายแห่งความเป็นสิริมงคลอีกด้วย

ลักษณะรูปแบบตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568

ตามที่คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568 เห็นชอบให้มีการจัดทำตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568 ประกวดตราสัญลักษณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ตราสัญลักษณ์ฯ ได้สื่อความหมายดังนี้

1. เป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี และพระบรมราชจักรีวงศ์

2. จะต้องแสดงให้เห็นศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทย ตลอดจนเอกลักษณ์ของชาติอย่างถูกต้อง

3. แสดงให้ประจักษ์ในความภาคภูมิใจที่ชาวไทยได้มีสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ ผู้ทรงปรีชาญาณและสถานต่องานในสมเด็จพระบรมชนกนาถที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศชาติ

4. แสดงให้ประจักษ์ให้ความเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน

ในการดำเนินการประกวดตราสัญลักษณ์ฯ คณะกรรมการดำเนินการประกวดและตัดสินการจัดทำตราสัญลักษณ์ฯ ได้ตัดสินให้ผลงานการออกแบบตราสัญลักษณ์ของนายปัญญา โพธิ์มี เป็นผลงานชนะเลิศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้ตราสัญลักษณ์ที่ออกแบบโดยนายปัญญา โพธิ์มี และได้รับการปรับแบบให้มีความเหมาะสมแล้วนั้นเนื่องในมหามงคลโอกาสงานเฉลิมพระเกียรติข้างต้น

องค์ประกอบของตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568

องค์ประกอบของภาพที่รวมอยู่ในตราสัญลักษณ์ฯ มีดังนี้

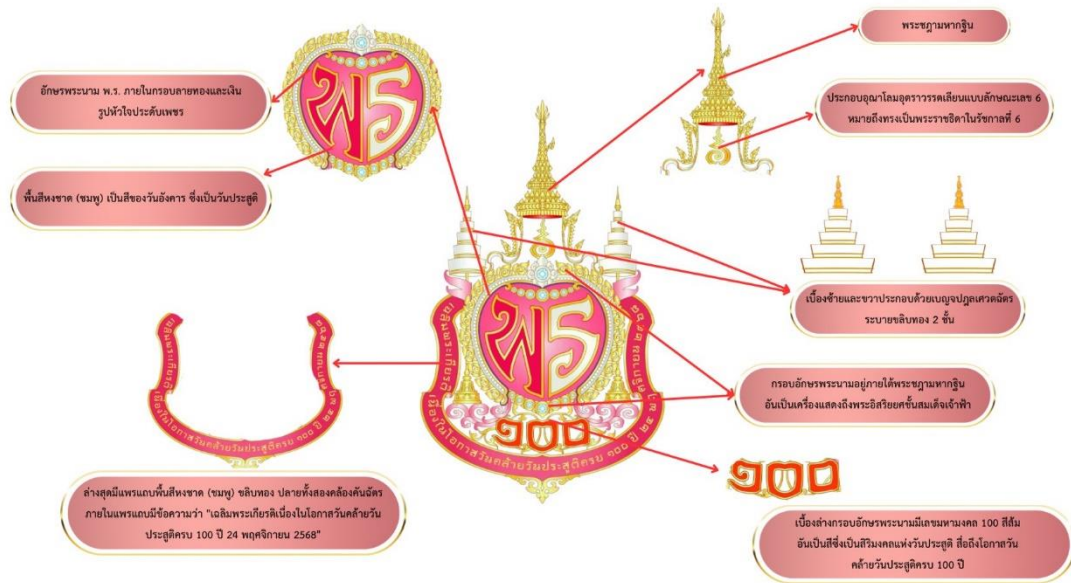
1. อักษรพระนาม พร.ภายในกรอบลายทองและเงินรูปหัวใจประดับเพชร พื้นสีหงษา (ชมพู) เป็นสีของวันอังคาร ซึ่งเป็นวันประสูติ

2. กรอบอักษรพระนามอยู่ภายใต้พระชฎามหากฐิน อันเป็นเครื่องแสดงถึงพระอิสริยยศชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า ประกอบอุณาโลมอุตราวรรต เลียนแบบลักษณะเลข 6 หมายถึงทรงเป็นพระราชธิดาในรัชกาลที่ 6

3. เบื้องซ้ายและขวาประกอบด้วยเบญจปฏูลเศวตฉัตรระบายชลิบทอง 2 ชั้น

4. เบื้องล่างกรอบอักษรพระนามมีเลขมหามงคล 100 สีส้มน อันเป็นสีซึ่งเป็นสิริมงคลแห่ง

วันประสูติ สื่อถึงโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี ล่างสุดมีแพรแถบพื้นสีหงษา (ชมพู) ชลิบทอง ปลายทั้งสองคล้องคันฉัตร ภายในแพรแถบมีข้อความว่า “เฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568” (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2568: 1)

ภาพที่ 2 มงคลคติในตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

ความหมายและความสำคัญทางวัฒนธรรมของตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568

การคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ตราสัญลักษณ์ นอกจากจะคำนึงถึงความประณีตสวยงาม การสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือวโรกาสหรือโอกาสแห่งการเฉลิมฉลองแล้วยังคำนึงถึงการสื่อความหมายแห่งความเป็นสิริมงคลหรือมงคลคติให้ปรากฏในรูปหรือลวดลายที่รวมเป็นตราสัญลักษณ์นั้นด้วย (อนันต์ กลิ่นโพธิ์กลับ, 2550: 27) ซึ่งความเชื่อเรื่องความเป็นมงคลเป็นคตินิยมที่เป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้คนในแต่ละท้องถิ่นได้มีการสร้างรูปสัญลักษณ์แห่งความเป็นสิริมงคลให้มีความสอดคล้องกับคตินิยมของผู้คนในแต่ละสังคมมาอย่างต่อเนื่องในทุกยุคทุกสมัย ภาพตราสัญลักษณ์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้เนื่องในมหามงคลโอกาสการจัดงานเฉลิมพระเกียรติซึ่งมีลักษณะเป็นภาพมงคลคติ ซึ่งมีความหมายแห่งความเป็นสิริมงคลรวมอยู่ในตราสัญลักษณ์ฯ องค์กรนี้ด้วย โดยแยกกล่าวได้ดังนี้

1. อักษรพระนาม พ.ร.ภายในกรอบลายทองและเงินรูปหัวใจประดับเพชร พื้นสีหงชาด (ชมพู) เป็นสีของวันอังคาร ซึ่งเป็นวันประสูติ

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงเป็น “มหาธีรราชธิดา” โดยในเวลา 12 นาฬิกา 55 นาที ของวันอังคารที่ 24 พฤศจิกายน 2468 พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ก็มีพระประสูติกาลเจ้าฟ้าหญิง เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์แรกและพระองค์เดียวในรัชกาลที่ 6 เวลานั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรหนักมากเมื่อทรงทราบข่าวพระประสูติกาลว่าเป็นเจ้าฟ้าหญิง มิใช่เจ้าฟ้าชายซึ่งทรงตั้งพระราชหฤทัยว่าจะได้เป็นพระราชทายาทสืบสนองพระองค์ ก็มีพระราชกระแสเบาๆ ว่า “ก็ดีเหมือนกัน” วันรุ่งขึ้นเจ้าหญิงพระองค์น้อยพระชนมายุเพียง 1 วัน ก็ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระบรมชนกนาถ ซึ่งทรงพระประชวรหนักบนพระแท่น ไม่สามารถมีพระราชดำรัสใดๆ ได้เสียแล้ว คงได้

แต่ทว่าพระเนตรและสัมผัสพระราชธิดาเป็นครั้งแรกและครั้งสุดท้ายในคืนนั้นเอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคตเมื่อพันท้ายคืนอย่างสุวิมลพหัสดินที่ 26 พฤศจิกายน ได้ราว 1 ชั่วโมง ดังนั้นงานสมโภชพระราชธิดาจึงถูกลบด้วยงานพระบรมศพ ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร และสวรรคตในที่สุด ตำแหน่งรัชทายาทก็ว่างลง เพราะสืบเนื่องมาจากพระเชษฐาสืบพระชนม์ไปก่อนหน้านั้นหมดแล้ว อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่มีพระราชโอรส มีแต่พระราชธิดาพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี แต่พระองค์ได้มีพระราชหัตถเลขาในหนังสือก่อนจะสวรรคตโดยมีใจความว่า

“หากพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ซึ่งทรงพระครรภ์อยู่ประสูติเป็นพระราชโอรสก็ให้สืบราชสมบัติ โดยมีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินไปก่อน แต่ถ้าเป็นพระราชธิดาก็ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา เป็นพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์แทน ” (ดนัยไชโยธธา (บก.), 2543: 435) ดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลที่ว่า “ความหวังสุดท้ายของพระองค์อยู่ที่พระครรภ์ของพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ที่ทรงเตรียมการรับพระราชกุมารเป็นอย่างดี และมีการเขียนพระราชพินัยกรรมเรื่องนี้ โดยเฉพาะหากพระราชกุมารต้องขึ้นครองราชย์ โดยทรงหวังให้กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ทรงเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการ ทว่าต้นเดือนพฤศจิกายน พระองค์ทรงพระประชวรจากโรคเก่าที่ทรงเคยผ่าตัดในอังกฤษ ในช่วงท้ายของการประชวร พระราชธิดาซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ก็ประสูติในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2468 ก่อนรัชกาลที่ 6 จะสวรรคตในช่วงรุ่งของวันที่ 26 พฤศจิกายน” (กองบรรณาธิการนิตยสารสารคดี, 2568: 74) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชอนุชาในรัชกาลที่ 6 เสด็จขึ้นครองราชย์สืบสนองพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 7 และได้พระราชทานพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระราชธิดาในรัชกาลที่ 6 ว่า “สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี” ซึ่งหมายความว่า ลูกสาวผู้เป็นดวงแก้วของพระมหากษัตริย์ มีพระกำเนิดเป็นศรีอันงามพร้อม (กรมศิลปากร, 2555: 14-15 และ เสฐียร พันธงสี ราชบัณฑิต, 2552: 56) ซึ่งดวงแก้วแห่งพระมงกุฎเกล้านี้มี 2 พระองค์คือ สมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนฯ ดังกวีนิพนธ์ที่ว่า “ดวงแก้วแห่งพระมงกุฎเกล้า ดวงดาวดารดาขมิอาจเหมือน เด่นล้ำล่งดาริกาเดือน เยี่ยมเยียนยอมไพลมประโลมดิน ดวงหนึ่งวรราชเทวี เป็นศักดิ์เป็นศรีมีรูสิ้น เป็นยอดหญ่ทวยพระจักริน เป็นที่ยินดีแห่งมหาชน ดวงหนึ่งวรราชธิดาเดียว แท้เทียวหน่อกษัตริย์ขัตติยผล มาชুবชู่ช่วยอำนวนนนต์ มาดลสุขซบดับโศกทรวง ” (วินิตา ดิถียนต์ และ ชัชพล ไชยพร, 2552: 25)

ภาพที่ 3-5 พระบรมสาทิสลักษณ์ พระสาทิสลักษณ์ และพระฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

อีกทั้งยังสอดคล้องกับคำนำของผู้เขียนในหนังสือ “ดวงแก้วแห่งพระมงกุฎเกล้า” ที่ว่า “อย่างไรก็ดี พระราชมรดกของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าที่ทรงฝากไว้แก่นุชน ไม่ได้มีเพียงพระรากรณียกิจและพระราชจริยาวัตรอันน่าเคารพหลายประการเท่านั้น หากแต่ยังมี สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี และพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ราชเทวีในรัชกาลที่ 6 อีก 2 พระองค์ ผู้ทรงเปรียบประดุจ “ดวงแก้ว” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้แทนพระองค์ เป็นเพชรแท้ที่ฉายแววว้างในหัวใจประชาราษฎร์ ผู้ปรารถนาจะหาหนทางดำเนินตามรอยเท้าของคนดี และแม้ปัจจุบันนี้ พระนางเจ้าสุวัทนา จะสิ้นพระชนม์จากไปแล้วพระองค์หนึ่ง แต่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ ก็ยังทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่อย่างมีคุณค่า และยังทรงสรรค์สร้างคุณงามความดีนานาประการไว้ไม่เปลี่ยนแปลงอีกด้วย (วินิตา ดิถียนต์ และ ชัยพล ไชยพร, 2552: 4) โดยพระองค์ท่านเปรียบเสมือนเพชรที่ส่องประกาย ดังกวีนิพนธ์ที่ว่า “แพรวพรายประหนึ่งเพชร อันผ่องแผ้วนภาดล จากฟ้ามาชุบชน ให้โชติช่วง ณ ดวงใจ ดวงแก้วพระจักรี ดวงมณีอันเรื่องไร ส่องแสงสว่างใส ซึ่งทอสุขมาสืบแทน ประกายพระกาธูญ พระอธิคุณอันอุ่นแดน ต็มดื่อกำซาบแสนเสถียรอยู่มีรัฐหาย ขอรัดนั้นนั้น โสสภาพัณณิรันตราย ทรงพระเกษมสบาย เป็นมิ่งขวัญนิรันดร” (ชัยพร ไชยพร, 2552: 9 และ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2555: 22) ทั้งนี้สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงพิสูจน์ให้เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า “เพชร” ไม่ว่าจะอยู่ในแห่งหนใด คุณค่าแห่งความเป็นเพชรก็คงเจิดจรัสล้ำเลิศมิมีลดน้อยถอยลง เฉกเช่นพระราชจริยาวัตรและพระกรณียกิจในสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้น นับตั้งแต่วันแรกแห่งพระชนม์ชีพจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ ยังคงงามพิสุทธิ์และยังคงยิ่งงามจรัสในใจพสกนิกรทั้งหลายผู้อาศัยพระบารมีเป็นที่พึ่งตลอดระยะเวลากว่า 85 ปีที่ผ่านมามิคลาย สมดังความตอนหนึ่งในบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเตรียมไว้สำหรับกล่อมบรรทมพระหน่อพระองค์นี้ความว่า “พระเสด็จจากฟ้าสุราลัย มาเพื่อให้ฝูงชนกมลปรีดี” ในทุกสถาน (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2554: 84)

ทั้งนี้ทรงประสูติในวันอังคาร จึงใช้สีชมพูเป็นสีพื้นหลัง ซึ่งพระมิ่งคลवार (อังคาร) เป็นเทพแห่งเลือดและสงคราม เป็นเทพเจ้าผู้รักษาฤดูกาล หรือฤดูวรรณ (ฝน) และสีประจำพระอังคาร คือ สีชมพู ซึ่งตรงกับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง นิทราชาคริต ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมอัยยิกาธิราชแห่งพระองค์ (สุรศักดิ์ ทอง, 2553: 68)

ลักษณะสำคัญอื่นๆ คือ มีกรอบลายทองและเงิน มีเพชรเป็นอุบะพวงร้อยหยักกับรัชกาลที่ 6 เปรียบเสมือนอัญมณี มีลักษณะเป็นรูปหัวใจที่หมายถึงทรงเป็น “ดวงใจและดวงแก้วแห่งพระมงกุฎเกล้า” ประดับเพชรสีขาวหรือใช้สีที่มีผลึก (สุมาลี เทพโสพรรณ, 2541: 148) และอาจสื่อได้ถึงดารานพรัตน์ที่มีเพชรเป็นบริวาร เป็นรูปดอกจันทร์ (ดาราธรรม์ 8 แฉก) ประดับด้วยพลอย 9 ชนิด ประดับเพชรเป็นบริวาร (นพรัตน์) สำหรับประดับเสื้อที่แสดงยศอย่างสูง เรียกว่า “เครื่องประดับสำหรับยศ” ใช้ประดับฉลองพระองค์เป็นเครื่องต้น พร้อมกับแหวนนพรัตน์ (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เล่มที่ 33, 2566: 36) และในกาลพระราชพิธีครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระอิสริยยศักดิ์เฉลิมพระนามพระอัฐิเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายใน มีพระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี กรมพระนครปฐมบรมขัตติยานี มหาธีรราชธิดา (ในบทความนี้จะคงไว้ซึ่งพระนามเดิม เนื่องจากตราสัญลักษณ์ดังกล่าวถูกเผยแพร่ก่อนที่จะใช้พระนามใหม่) เนื่องด้วยพิธีนี้สะท้อนพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงระลึกถึงพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ล่วงลับ จะทรงสืบสานขนบราชสำนักอันงดงามให้ดำรงอยู่ในรัชกาลปัจจุบัน โดยการเฉลิมพระนามคือ การพระราชทานหรือเพิ่มด้วยคำในพระนามให้ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติ เพื่อประกาศพระเกียรติคุณในฐานะผู้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจ

สำคัญในราชการแผ่นดิน ส่วนการสถาปนาพระอิสริยยศดีพระอัฐิ หมายถึง การยกฐานะนันทของพระอัฐิให้สูงขึ้นขึ้นโดยมีการจารึกพระนามและพระราชสมัญญาในพระสุพรรณบัฏพร้อมด้วยพระราชพิธีเจริญพระพุทธรูปมณฑล พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดในพระบรมมหาราชวัง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2551: 165)

ซึ่งในโอกาสที่ติดต่อกัน 100 ปีแห่งวันประสูติ จึงสมควรจะยกย่องเชิดชูพระเกียรติยศตามโบราณราชประเพณี คือ ทรงกรมพระนครปฐม ซึ่งชื่อจังหวัดนครปฐม เป็นบ้านของรัชกาลที่ 6 ที่สำคัญคือพระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับเมื่อเสด็จมานมัสการพระปฐมเจดีย์ (วุฒิชัย มูลศิลป์ และคณะ, 2550: 113) อีกทั้งเมื่อสิ้นรัชกาลที่ 6 แล้วทางราชการได้เข้าใช้พื้นที่พระราชวังสนามจันทร์เป็นที่ทำการของส่วนราชการในจังหวัดนครปฐม เช่น ศาลากลางจังหวัด และใช้เรือนข้าราชการต่างๆ เป็นที่พำนักของหัวหน้าส่วนราชการในจังหวัด นอกจากนี้พื้นที่บางส่วนยังได้จัดสร้างเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เมื่อกาลเวลาล่วงผ่านไป สิ่งปลูกสร้างในพระราชวังก็ชำรุดทรุดโทรมลงจนถึงขั้นปรักหักพัง โดยสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พระราชธิดาพระองค์เดียวในรัชกาลที่ 6 ทรงพระปริวิตกเรื่องความเสื่อมโทรมของพระราชวังแห่งนี้เป็นอย่างยิ่ง ด้วยทรงตระหนักดีเสมอว่า พระราชวังสนามจันทร์มิใช่เป็นเพียงที่ประทับของล้นเกล้าล้นกระหม่อม หากแต่ยังเป็นอนุสรณ์แห่งรัฐประศาสน์นโยบายอันชาญฉลาดทางด้านยุทธศาสตร์ความมั่นคงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปะวัฒนธรรมทุกแขนงสำหรับประชาชนชาวไทย ด้วยเหตุนี้จึงทรงตั้งคณะกรรมการอำนวยการบูรณะพระราชวังสนามจันทร์ขึ้นในวันคล้ายวันประสูติของพระองค์ แสดงให้เห็นว่าทรงตั้งพระหฤทัยจริงใจในการฟื้นฟูพระราชวังแห่งนี้อย่างยิ่งเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2533 โดยทรงรับเป็นประธานคณะกรรมการ ซึ่งนับเป็นพระราชวังแห่งเดียวที่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ ทรงรับเป็นประธานกรรมการบูรณปฏิสังขรณ์ (พระเสด็จสู่ฟ้าสุราลัย พระการุญยังอยู่ในใจนิรันดร สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี, 2555: 194-195)

2. กรอบอักษรพระนามอยู่ภายใต้พระชฎามหากฐิน อันเป็นเครื่องแสดงถึงพระอิสริยยศชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าประกอบอุณาโลมอุตราวรรต เลียนแบบลักษณะเลข 6 หมายถึงทรงเป็นพระราชธิดาในรัชกาลที่ 6

พระชฎามหากฐิน เป็นเครื่องแสดงถึงพระอิสริยยศชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า ซึ่งพระชฎาห้ายอด ซึ่งเป็นเครื่องราชศักราณสำหรับพระมหากษัตริย์ไทยทรงในพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระราชพิธีถวายผ้ากฐินหรือการเสด็จพระราชดำเนินในพิธีสำคัญอื่นๆ มีลักษณะเป็นชฎาสอง มียอดแหลม 5 ยอด ปลายสะบัดไปด้านหลัง ประดับด้วยทองคำลงยาเพชร และมีใบสนหรือขนนกถวายลักษณะที่เรียกว่า “ยี่กา” ประดับอยู่ด้านล่างของยอด ปัจจุบันมีเหลืออยู่ 4 องค์ ได้แก่ ของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 (นนทร อยู่มั่งมี, 2562: 69) ส่วนเลข 6 เป็นรูปทรงอุณาโลมอุตราวรรต คล้ายสังข์เวียนขวา คล้ายกับอักษร “อุ” ที่เป็นเครื่องหมายอุณาโลมแบบอักษรขอม “อุ” จึงเป็นมงคลแก่พระนามาภิไธย ในที่นี้คือเลข 6 ไทย (มหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2563: 11) หมายถึง พระราชธิดาพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ซึ่งประสูติแต่สมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ก่อนพระองค์สวรรคตเพียงหนึ่งวัน (दनัย ไชโยธธา, 2548: 205) และพระองค์จงรักภักดีต่อพระราชบิดามาก เห็นจากพระราชปรารภของท่านว่า “ฟ้าหญิงรักทูลกระหม่อมก๊ะมาก เกิดชาติหน้าขอให้ได้เป็นลูกท่านอีก และขอให้เป็นคนไทย” (บุตรี วีระไวทยะ และคณะ, 2555: 126) และความบางส่วนจากพระตำรัสเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่พุทธศักราช 2526 ณ โรงแรมราชศุภมิตร วันเสาร์ที่ 8 มกราคม พุทธศักราช 2526 ความตอนหนึ่งว่า “เวลาได้ผ่านมาอย่างรวดเร็ว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถของฉันทก็ได้สวรรคตมากกว่า 57 ปีแล้ว แต่รู้สึกวาท่านทั้งหลายยังจำพระองค์ได้และระลึกถึงพระองค์อยู่เป็นนิจ ทั้งยังได้พยายามชักจูงให้ผู้ที่เกิดมาภายหลังได้ชื่นชมในพระเกียรติคุณนั้นอีก ฉันทเชื่อว่าท่านกระทำการนี้อย่างถูกต้องโดยนึกถึงประโยชน์ส่วนรวม ฉันทจึงตั้งใจมาก” (ประมวลพระโอวาทและพระดำรัสสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ระหว่างพุทธศักราช 2523-2541, 2555: 38) นอกจากนี้บริเวณรอบตราสัญลักษณ์ยังมีลวดลายพันธุ์พฤกษาที่สื่อถึงความงดงามของอัญมณีเพชรรัตน์ ผู้เป็นดวงแก้วแห่งพระมงกุฎเกล้าดวงนี้ด้วยนั่นเอง

3. เบื้องซ้ายและขวาประกอบด้วยเบญจปฏุลเศวตฉัตรระบายชลิบทอง 2 ชั้น

คือ ฉัตรสีขา 5 ชั้น ที่มีระบายชลิบทองแผ่ลวดซ้อน 2 ชั้น ใช้เป็นเครื่องแสดงพระอิสริยยศสำหรับพระราชวงศ์ชั้นสูง เช่น เจ้าฟ้า พระมเหสีชั้นพระอัครราชเทวี พระอัครราชบาเธอ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2537: 29)

4. เลขมหามงคล 100 สีส้ม

เป็นสีแห่งความรุ่งเรือง สว่างไสว (สมชาย พรหมสุวรรณ, 2548: 61) ที่เป็นสิริมงคลแห่งวันประสูติ สื่อถึงโอกาสในวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี เนื่องจากในวันที่ 24 พฤศจิกายน เวลา 12 นาฬิกา 50 นาที พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ได้มีพระประสูติกาลพระราชธิดา ณ พระที่นั่งเทพสถานพิลาส พระปรีศร์ขวา พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2547: 123) ซึ่งหากนับถึง พ.ศ.2568 ถือได้ว่าบรรจบครบรอบ 100 ปี

แพรแถบพื้นสีหงษาด (ชมพู) ชลิบทอง ปลายทั้งสองคล้องคั่นฉัตร แสดงถึงความจงรักภักดีต่อเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ของพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ภายในแพรแถบมีข้อความว่า “เฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568”

ดังกล่าวแสดงถึง พระบารมีของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี เป็นสมเด็จพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ที่ทรงเจริญพระชนมายุสูงสุดและทรงเป็นที่เคารพเทิดทูนของพระบรมวงศานุวงศ์และพสกนิกรถ้วนหน้าด้วยได้ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน และเพื่อสนองพระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยความจงรักภักดีเป็นเนืองนิตย์ ซึ่งข้อความดังกล่าวแสดงถึงกิจกรรมนานาประการ เช่น กิจกรรมนิทรรศการดวงแก้วพระมงกุฎเกล้า ณ วังรื่นฤดี โดยมูลนิธิเพชรรัตน-สุวัทนา เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมงกุฎเกล้าและพระผู้เป็นดวงแก้วแห่งพระมงกุฎเกล้าอีก 2 พระองค์ คือ สมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนา และเจ้าฟ้าเพชรรัตน์ เป็นการฉลองพระกรณียคุณด้วยความกตัญญูทวาทิต มีการจัดทำเข็มที่ระลึก เข็มตราสัญลักษณ์ 100 ปี วังรื่นฤดี พุทธศักราช 2568 รวมเป็นรูปหัวใจใต้พระมหาพิชัยมงกุฎตราพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ 6 พระนามาภิไธยสมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนาและเจ้าฟ้าเพชรรัตน์ ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันสวรรคตของรัชกาลที่ 6 วันประสูติของเจ้าฟ้าเพชรรัตน์ และวันสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนา รวมถึงการจัดทำหนังสือจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกเพื่อเก็บรวบรวมไว้เป็นหลักฐาน

สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติโดยสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม อีกด้วย

จากรายละเอียดเกี่ยวกับตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงการรวมตราสัญลักษณ์ที่มีความหมายอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระบารมี และสะท้อนภูมิปัญญาของผู้สร้างสรรค์ตราสัญลักษณ์ที่ได้เลือกสรรเครื่องประกอบพระอิสริยยศ ตลอดจนสรรพสิ่งที่เป็นมงคลต่างๆ ที่เคยมีมาแต่โบราณราชประเพณีมาใช้เป็นสื่อ เพื่อสะท้อนถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ได้อย่างเป็นรูปธรรมและสง่างามยิ่ง

ภาพที่ 6-8 งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568

ภาพที่ 9-14 งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568

สรุป

พระราชสัญลักษณ์และสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ประกอบรวมอยู่ในตราตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568 ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่อุดมไปด้วยความหมายที่เกี่ยวข้องกับพระเกียรติยศของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ผ่านการจัดงานเฉลิมพระเกียรติและสร้างสิ่งอนุสรณ์เป็นที่ระลึกในโอกาสอันเป็นมงคลยิ่งนี้ ทรงเป็นที่พึ่งพำนักในยามปัญหาและอุปสรรคบังเกิด ทั้งทรงเป็นหลักชัยอันล้ำเลิศในยามที่ต้องการทำนุบำรุงให้รุ่งเรือง สรรพกิจทุกเรื่องทั้งน้อยใหญ่ ล้วนอยู่ในข่ายแห่งพระบารมี ปัจจุบันได้เหลือแต่ความทรงจำรำลึกถึงพระองค์ที่จังกคงสถิตเสถียรเป็นแรงบันดาลใจให้พสกนิกรดำเนินตามรอยพระยุคลบาทสืบไปอย่างไม่หยุดยั้ง อีกทั้งเหล่าข้าราชการบริหารในพระองค์ ตลอดจนองค์กรในพระอุปถัมภ์ ภาคเอกชน และพสกนิกรทุกหมู่เหล่า ได้จัดกิจกรรมนานาประการเพื่อสนองพระกรุณาธิคุณและเฉลิมพระเกียรติด้วยเช่นกัน ซึ่งการประดับตราสัญลักษณ์ในโอกาสที่เป็นมหามงคลยิ่งนี้ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการฝ่ายพิจารณาการใช้ตราสัญลักษณ์โดยสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีย่อมหมายถึงทั้งการถวายราชสักการะและการแสดงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี และยังเป็น การเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้เกิดแก่บ้านเมือง และแก่มหาชนชาวไทยได้อย่างเหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง อาณาประชาราษฎร์จึงต่างน้อมรำลึกสำนึกในพระกรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน เพื่อขอพระราชทานถวายปฏิญาณว่าจักมุ่งมั่นสืบสานพระราชปณิธานในการเผยแพร่องค์ความรู้ในรัชกาลที่ 6 เพื่อประโยชน์แก่มหาชนทั้งปวงสืบไปให้สมกับพระกรุณาบารมีแห่งสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชร

รัตนราชสุดา สิริโสภากัณณวดี ที่ทรงชุบเกล้าชุบกระหม่อมให้ผองข้าพระบาทได้มีกำลังกาย กำลังใจ และกำลังปัญญา สนองพระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามาได้นับแต่ต้นตราบจนทุกวันนี้ ซึ่งกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติประการสำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ การเผยแพร่พระประวัติ พระกรณียกิจ พระเกียรติคุณให้เป็นที่ทราบแพร่หลายสู่สาธารณชน เพื่อประชาชนจะได้น้อมนำพระคุณธรรมนานาประการอันควรแก่การยกย่องไปเป็นต้นแบบครรลองแห่งการดำเนินชีวิต และก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ คือ ปณิธานมุ่งมั่นอุทิศตนเพื่อความผาสุกสันติของส่วนรวม เป็นการเจริญรอยพระจรรยาวัตรที่ได้ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างไว้ด้วย

ขอพระกุศลกฤดาธิการที่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภากัณณวดี ทรงบำเพ็ญมาตลอดพระชนม์ชีพ กับทั้งอานุภาพแห่งความเชื่อศรัทธาตั้งมั่นในกตัญญูธรรมของรัฐบาลและผองพสกนิกรที่มีต่อเบื้องพระยุคลบาท จงเป็นพลวปัจจัยให้สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอพระองค์นั้นสถิตเสถียรในทิพยสถานอันพร่างพร้อมด้วยทิพยสมบัติทุกเมื่อเทอญ

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2555). เอกสารประกอบพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภากัณณวดี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กฤษประพันธ์ เมืองทิพย์. (2535). การศึกษารูปแบบและความหมายของตราสัญลักษณ์ประจำกระทรวงของไทย.(การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กองบรรณาธิการนิตยสารสารคดี. (2568). นิตยสารสารคดี 100 ปี วันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 41(488), 26.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2547). สตรีสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ.
- ซัชพล ไชยพร. (2552). ราชภคินิยาศิริวาท. นิตยสารแพรว : ฉลองพระชนมายุ 7 รอบ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภากัณณวดี, 31(725), 19.
- ชลุต นิมเสมอ. (2531). องค์ประกอบของศิลปะ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. (2545). ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- दनัย ไชยโยธา (บรรณาธิการ). (2543). 53 พระมหากษัตริย์ไทย ๓ ทรงครองใจไทยทั้งชาติ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- दनัย ไชยโยธา. (2548). พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- दनัย ไชยโยธา (บรรณาธิการ). (2551). ประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษย์และอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ. (2535). องค์ประกอบศิลป์. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ธีรพัฒน์ อมรสกุล. (2561). ตราพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินสมัยรัตนโกสินทร์. (การค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ฉันทพงษ์ สารรัตน์ และคณะ. (2562). มงคลคติ 10 ในตราสัญลักษณ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562. วารสารนิติรัฐกิจ วิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 1(2), 1-25.
- นนทพร อยู่มั่งมี. (2562). เสวยราชสมบัติกษัตริย์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ฉันทพงษ์ สารรัตน์ และคณะ. (2567). มงคลคติในตราสัญลักษณ์พระราชพิธีมหามงคล 72 พรรษา 28 กรกฎาคม 2567. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมสังคม, 1(2), 1-25.
- บุตรี วีระไวทยะ และคณะ. (2558). วชิราวุธานุสรณ์สารฉบับพิเศษ : พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ณ พระเมรุท้องสนามหลวง วันจันทร์ที่ 9 เมษายน 2555. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ประมวลพระโอวาทและพระดำรัสสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ระหว่างพุทธศักราช 2523-2541. (2555). กรุงเทพฯ: พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์พระราชทานเนื่องในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ณ พระเมรุท้องสนามหลวง วันจันทร์ที่ 9 เมษายน 2555.
- พระยาอนุমানราชธน. (2512). พระราชลัญจกรและตราประจำตำแหน่ง. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- พระเสด็จสุุ่ฟ้าสุราลัย พระการุญยังอยู่ในใจนรินทร์. (2555). กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์สนองพระกรุณาธิคุณเนื่องในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ณ พระเมรุท้องสนามหลวง วันจันทร์ที่ 9 เมษายน 2555.
- ภาวดี มหาจันทร์. (2527). รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ. ชลบุรี: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏ. (2563). พระราชลัญจกร ราชภัฏสัญลักษณ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏ.
- วินิตา ดิถียนต์ และชัชพล ไชยพร. (2552). ดวงแก้วแห่งพระมงกุฎเกล้า. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2539). การออกแบบ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วุฒิชัย มูลศิลป์ และคณะ. (2550). พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี. กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2537). ราชาศัพท. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2551). ไตรัมพระบารมี จักรีนฤพดินทร์ สยามินทราริราช. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมชาย พรหมสุวรรณ. (2548). หลักการทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสฐียร พันธรังสี ราชบัณฑิต. (2552). พระมงกุฎเกล้าฯ และเจ้าฟ้าเพชรรัตนฯ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- เสมอสม สถาปิตานนท์. (2540). การออกแบบเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนไทยฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 22. (2548). กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยประสงคในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- สุมาลี เทพโสพรรณ. (2541). วิเคราะห์อัญมณี. กรุงเทพฯ: สถาบันอัญมณีวิทยา (ประเทศไทย).
- สุรศักดิ์ ทอง. (2553). สยามเทวะ. กรุงเทพฯ: มติชน.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2568). ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติครบ 100 ปี 24 พฤศจิกายน 2568. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (2555). ร้อยกรองเทิดพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2554). จดหมายเหตุงานฉลองพระชนมายุ 84 พรรษา สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

อนันต์ กลิ่นโพธิ์กลับ. (2550). ตราประทับ ตราประจำตัว และเครื่องรางยุคโบราณ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.